

**AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
CIVILINIO PROCESO KODEKSO 80 STRAIPSNIO 1 DALIES, 85 STRAIPSNIO,
93 STRAIPSNIO 2 DALIES, 111 STRAIPSNIO, 133 STRAIPSNIO 1 DALIES IR 135
STRAIPSNIO 1 DALIES 1 PUNKTO PAKEITIMO IR PAPILDYMO
ĮSTATYMO PROJEKTO**

1. Projekto rengimą paskatinusios priežastys, pirminiai jo siūlytojai ir asmenys dalyvavę rengiant ar tobulinant projektą

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 80 straipsnio 1 dalies, 85 straipsnio, 93 straipsnio 2 dalies, 111 straipsnio, 133 straipsnio 1 dalies ir 135 straipsnio 1 dalies 1 punkto pakeitimo įstatymo projektas (toliau – projektas) parengtas Lietuvos advokatūros iniciatyva. Parengti projektą paskatino Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) ir galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) nuostatų nesuderinamumas. Pagal CK 6.250 straipsnio 1 dalį neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, *teismo įvertinti* pinigais.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad materialinė kompensacija už moralinę žalą turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, tačiau jo taikymui visais atvejais būdingi ypatumai, nes tokia materialinė kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos turinio ir dėl to pagal savo prigimtį negali (arba ne visada gali) atstoti patirtos dvasinės skriaudos (*Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas*). Tačiau šią dvasinę skriaudą galima tik sąlygiškai įvertinti ir kompensuoti materialiai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje ne kartą yra pabrėžęs, kad neturtinės žalos dydį nustato teismas, vadovaudamasis įstatyme nustatytais kriterijais ir pagal bylos aplinkybes atsižvelgdamas į jau suformuotą teismų praktiką. Kadangi neturtinės žalos dydį pagrindžiančių kriterijų sąrašas nebaigtinis (CK 6.250 straipsnis), o kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymo saugoma teisinė vertybė ir neturtinė žala patiriama individualiai, tai teismas turėtų spręsti dėl materialios kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, aiškindamasis ir vertindamas individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį, atsižvelgdamas į įstatyme bei teismų praktikoje įtvirtintus ir teismo šiuo konkrečiu atveju reikšmingais pripažintus kriterijus, į kurių visumą įeina ir aplinkybės, dėl kurių neturtinės žalos atlyginimo dydis gali būti nustatytas ir mažesnis už reikalaujamą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. M. v. UAB „Volnata“, T. Š. ir kt., bylos Nr. 3K-3-119/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje D., L. M. v. UAB „Ekstra žinios“, bylos Nr. 3K-3-26/2009 ir kt.*).

Pagal šiuo metu galiojančią teisinę reglamentavimą ieškinį pareiškiantis asmuo privalo nurodyti ieškinių sumą, jeigu ieškinys turi būti įkainotas. Ši taisyklė taikoma ir ieškiniams dėl neturtinės žalos priteisimo. Vadinasi, prieš kreipdamasis į teismą su reikalavimu priteisti neturtinę žalą, ieškovas turi ją įvertinti. Kartu pažymėtina, kad asmens reakcija į jo neturtinių vertybių pažeidimą gali būti adekvati ir neadekvati, tačiau neturtinė žala laikomi nukentėjusiojo jausmai, vidiniai išgyvenimai, sukrėtimai ir kančios visada individualūs. Remdamasis tokiais vidiniais išgyvenimais, nulemtais individualios reakcijos į to paties pobūdžio ir sunkumo veiksmus, kuriais pažeidžiamas didesnę ar mažesnę vertę asmeniui turintis gėris, nukentėjęs subjektiviai įvertina ir nurodo jam padarytos neturtinės žalos dydį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad kompensacijos, reikalaujamos neturtinei žalai atlyginti, dydžio nustatymas reiškia, kad, remiantis įstatyme bei teismų praktikoje suformuluotais ir priklausomai nuo konkrečios bylos

aplinkybių, teismo pripažintais kitais neturtinės žalos atlyginimo dydį pagrindžiančiais kriterijais, sprendžiamas kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio nustatymo, o ne svarstomas nukentėjusio asmens reikalaujamo šios kompensacijos dydžio sumažinimo klausimas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje D., L. M. v. UAB „Ekstra žinios“, bylos Nr. 3K-3-26/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. M. v. UAB „Volnata“, T. Š., AAS „Gjensidige Baltic“, bylos Nr. 3K-3-119/2009*).

Svarbu tai, kad nuo to, kaip ieškovas įvertina patirtą neturtinę žalą, priklauso mokėtino žyminio mokesčio dydis. Nukentėjusiojo asmens subjektyvus neturtinės žalos įvertinimas teismo nesaisto, todėl, priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių, gali būti priteista žymiai mažesnė suma negu buvo reikalaujama ieškiniu. Kadangi neturtinės žalos dydžio objektyviai (pavyzdžiui, atlikus ekspertizę ar pan.) įvertinti neįmanoma, ieškovas rizikuoja sumokėti žyminį mokestį, neproporcingą sumai, kurią nustatys teismas priėmęs, sprendimą byloje. Tai neatitinka neturtinę žalą patyrusio asmens interesų, kadangi paminėtu būdu yra varžoma asmens teisė į teisminę gynybą.

CPK 93 straipsnio 2 dalies pakeitimu siūloma patikslinti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, kai ieškiniu pareiškiami ir turtinio, ir neturtinio pobūdžio reikalavimai. Tai ypač aktualu bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo priteisimo, kai patenkinamas ieškinio reikalavimas pripažinti pažeidimą, o tik iš dalies tenkinamas reikalavimas dėl neturtinės žalos priteisimo.

CPK 111 straipsnio papildymu siekiama palengvinti tiek teisėjų, tiek kitų dalyvaujančių byloje asmenų pasirengimą bylų nagrinėjimui, ypač tais atvejais, kai po kelis kartus atidedami posėdžiai civilinėse bylose. Pastebėtina tai, kad reikalavimas pateikti trumpą skundo santrauką, kai skundas viršija dešimt puslapių (neįskaitant priedus išvardijančių dokumentų), yra numatytas peticijoms, teikiamoms Europos Žmogaus Teisių Teismui (žr. Praktinio vadovo, priimto 2003-11-01 Teismo Prezidento, sutinkamai su Teismo reglamento 32 straipsniu, 11 p.).

CPK 133 straipsnio 3 dalies pakeitimu siekiama užtikrinti proceso dalyvių procesines teises (teisę į nušalinimą ir kt.) tais atvejais, kai bylos iš esmės yra nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka.

2. Projekto tikslai ir uždaviniai

Projekto tikslai: 1) pakeisti galiojantį teisinį reglamentavimą dėl ieškinių dėl neturtinės žalos apmokestinimo žyminiu mokesčiu bei ieškinio sumos nurodymo, 2) patikslinti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, kai ieškiniu pareiškiami ir turtinio, ir neturtinio pobūdžio reikalavimai, 3) paskatinti byloje dalyvaujančius asmenis savo procesinius dokumentus rengti koncentruotai, 4) sudaryti sąlygas asmenims realiai pasinaudoti procesinėmis teisėmis, kai bylos iš esmės nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka.

Projekto uždaviniai: 1) įtvirtinti, kad bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo turi būti mokamas vieno šimto litų žyminis mokestis; 2) nustatyti, kad bylinėjimosi išlaidos paskirstomos proporcingai teismo patenkintų ir atmestų turtinio ir neturtinio pobūdžio reikalavimų dalims, 3) nurodyti, kad į bendrą visų reikalavimų sumą neturtinės žalos dydis neįtraukiamas; 4) atsisakyti nuostatos, leidusios apie bylos iš esmės nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka nepranešti byloje dalyvaujantiems asmenims siunčiamu teismo šaukimu ar pranešimu.

3. Kaip šiuo metu yra teisiškai reglamentuojami įstatymo projekte aptarti klausimai

Šiuo metu CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta, kad už kiekvieną ieškinį turtiniuose ginčiuose mokamas tokio dydžio žyminis mokestis nuo ieškinio sumos: iki vieno šimto tūkstančių litų – 3 procentai, bet ne mažiau kaip penkiasdešimt litų; nuo didesnės kaip vienas šimtas tūkstančių litų sumos iki trijų šimtų tūkstančių litų – trys tūkstančiai litų plus 2 procentai nuo ieškinio sumos, viršijančios vieną šimtą tūkstančių litų; nuo didesnės kaip trys šimtai tūkstančių litų sumos – septyni tūkstančiai litų plus 1 procentas nuo ieškinio sumos, viršijančios tris šimtus

tūkstančių litų. Žyminio mokesčio dydis už reikalavimą priteisti neturtinę žalą atskirai nėra reglamentuotas.

CPK 85 straipsnio 1 dalies 8 punkte numatyta, kad bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo ieškinio suma nustatoma pagal reikalaujamą priteisti sumą. To paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad ieškinio sumą nurodo ieškovas, o tuo atveju, jeigu nurodyta suma aiškiai neatitinka tikrosios išreikalaujamo turto vertės, ieškinio sumą rašytinio proceso tvarka nustato teismas.

CPK 93 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, jeigu ieškinys patenkintas iš dalies, šiame straipsnyje nurodytos išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, o atsakovui – proporcingai teismo atmestų ieškinio reikalavimų daliai.

CPK normos neriboja procesinių dokumentų apimties, kas esant didelės apimties procesiniams dokumentams apsunkina teismų ir proceso dalyvių darbą.

CPK 133 straipsnis nustato, kad, kai byla nagrinėjama iš esmės rašytinio proceso tvarka, apie teismo posėdžio datą, laiką, vietą ir teismo sudėtį skelbiama specialiame interneto tinklalapyje ne vėliau kaip prieš septynias dienas iki teismo posėdžio dienos, išskyrus šio Kodekso numatytus atvejus, kai dalyvaujantiems byloje asmenims pranešama kita tvarka. Šią informaciją taip pat teikia teismo raštinė.

CPK 135 straipsnio 1 dalies 1 punktu, ieškinyje turi būti nurodoma ieškinio suma, jeigu ieškinys turi būti įkainotas.

4. Kokios numatomos naujos teisinio reglamentavimo nuostatos, naujai reglamentuotų klausimų teigiamos savybės ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Projektu siūloma papildyti CPK 80 straipsnio 1 dalį nauju 5 punktu ir jame numatyti, kad bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo mokamas vieno šimto litų dydžio žyminis mokestis. Taip pat siūloma pripažinti netekusiu galios CPK 85 straipsnio 1 dalies 8 punktą, papildyti CPK 85 straipsnio 2 dalį ir 135 straipsnio 1 dalies 1 punktą, įtvirtinant, kad į bendrą visų reikalavimų sumą neturtinės žalos dydis neįtraukiamas. Tokiu būdu CPK nuostatos dėl žyminio mokesčio neturtinės žalos atlyginimo bylose bus suderintos su CK 6.250 straipsniu, pagal kurį neturtinės žalos dydžio nustatymas yra teismo, o ne nukentėjusiojo asmens prerogatyva. Pažymėtina, kad siūlomu reglamentavimu ieškovo teisė pačiam įvertinti jo patirtos neturtinės žalos dydį nebus apribota – jis galės šį dydį nurodyti savo pasirinkimu.

CPK 93 straipsnio 2 dalies pakeitimu siūloma nustatyti, jog bylinėjimosi išlaidos paskirstomos atsižvelgiant į ieškovui proporcingai teismo patenkintų turtinio ir neturtinio pobūdžio reikalavimų dalį, o atsakovui – proporcingai teismo atmestų turtinio ir neturtinio pobūdžio ieškinio reikalavimų dalį.

CPK 111 straipsnio papildymu siūloma nustatyti dalyvaujančių byloje asmenų pareigą pateikti savo procesinio dokumento santrauką, jeigu jis viršija dešimt lapų, neįskaitant priedų sąrašo. Tai paskatins asmenis koncentruočiau rengti savo procesinius dokumentus, kas padės sutaupti teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų laiką bylų pasirengimui.

CPK 133 straipsnio 3 dalies pakeitimu panaikinama nuostata, leidusi apie bylos iš esmės nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka pranešti, apie teismo posėdžio datą, laiką, vietą ir teismo sudėtį paskelbiant specialiame interneto tinklalapyje ne vėliau kaip prieš septynias dienas iki teismo posėdžio dienos, išskyrus šio Kodekso numatytus atvejus, kai dalyvaujantiems byloje asmenims pranešama kita tvarka. Tokiu būdu apie bylos iš esmės nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka būtų pranešama bendra tvarka (siunčiamu teismo šaukimu ar pranešimu), kas užtikrintų proceso dalyviams realią galimybę pasinaudoti savo procesinėmis teisėmis, įskaitant teisę į nušalinimą.

5. Galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikia imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką įstatymas turės kriminologinei situacijai ir korupcijai

Projektas nesusijęs su įtaka kriminologinei situacijai ir korupcijai.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir plėtrai

Projektas nesusijęs su įtaka verslo sąlygoms ir plėtrai.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokie šios srities teisės aktai tebegalioja ir kokius galiojančius teisės aktus būtina pakeisti ar panaikinti, priėmus teikiamą projektą

Priėmus projektą nereikės priimti jam įgyvendinti reikalingų teisės aktų.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Projekte nėra įtvirtinamos naujos sąvokos ir jas įvardijantys terminai.

10. Projekto atitiktis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis bei Europos Sąjungos dokumentams.

Projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia lydimųjų aktų, kas ir kada juos turėtų parengti, šių aktų metmenys

Projektui įgyvendinti naujų lydimųjų teisės aktų parengti nereikės.

12. Kiek biudžeto lėšų pareikalaus ar leis sutaupyti įstatymo įgyvendinimas

Teikiamo įstatymo projekto nuostatomis įgyvendinti papildomų valstybės biudžeto lėšų nereikės.

13. Projekto autorius ar autorių grupė, įstatymo projekto iniciatorius

Projektą parengė Lietuvos advokatūra.

14. Projekto reikšminiai žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „žyminis mokestis“, „ieškinys“, „žala“, „žalos atlyginimas“.